

ӘОЖ 332.135(5-191.2)

А.Д. Арбашиева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

E-mail: kaznu_mag@mail.ru

Орта Азия елдері үшін аймақтық интеграцияның рөлі және оның тиімді бағыттары

Мақалада Орта Азия елдері үшін аймақтық интеграцияның қажеттілігі негізделеді және аймақтың экономикалық әлеуеті ескеріле отырып, интеграцияның тиімді стратегиялық бағыттары көрсетілген. Сондай-ақ аймақ елдері арасындағы интеграциялық үдерістердің дамуын тежеп отырған қайшылықтар талданған және бұл мәселелерді шешу жолдары ұсынылған. Орта Азиядағы қазіргі геосаяси жағдайға аймақтың экономикалық-саяси қауіпсіздігіне орта мерзім ішінде елеулі қауіп төндіруге қабілетті бірнеше жаһандық сипаттағы үдерістер ықпал етуде. Орта Азия елдері үшін ағымдағы онжылдық шешуші рөл атқаруы тиіс, себебі олар өз егемендіктерін сақтай отырып әлемдік шаруашылық жүйесіне енудің ортақ жолын таба алады, болмаса дамыған елдер үшін шикізат көзі болып қалып қоюы әбден ықтимал. Орта Азия елдерінің аймақтық ынтымақтастығының нәтижесінен бәсекеге қабілетті экономикалардың құрылуы, аймақтағы тұрақтылықтың қамтамасыз етілуі, халықтың өмір сүру жағдайының көтерілуі күтіледі. Тек біртұтас Орта Азия ғана жаһандық қауіп-қатерлерді жеңіп, әлемдік аренада жоғары беделге ие бола алады.

Түйін сөздер: жаһандану, аймақтық интеграция, ресурстық әлеует, транзит, миграция, бірыңғай экономикалық кеңістік, халықаралық ынтымақтастық.

A.D. Arbashiyeva

Role of regional integration and its optimum directions for the countries of Central Asia

Need of regional integration locates in article for the countries of Central Asia and considering the economic capacity of the region, its main strategic directions are allocated. And still, the factors interfering development of integration processes among the countries of Central Asia are analyzed and solutions of these problems are offered. The modern geopolitical situation in the Central Asian region is influenced by a number of tendencies of the global character, capable to make a certain impact on regional economical and political security in medium-term prospect. For the countries of Central Asia the current decade has to become decisive – or they will manage to find the general way of integration to world economic system with sovereignty preservation, or remain as raw appendages of the developed countries. Creation of competitive economy, ensuring stability in the region, increase of welfare of the people has to become a result of development of mutually beneficial regional cooperation of Central Asia. Only uniform Central Asia can give the worthy answer to threats and calls of globalization and to receive a worthy place in the world scene.

Keywords: globalization, regional integration, resource potential, transit, migration, common economic space, international cooperation.

А.Д. Арбашиева

Роль региональной интеграции и ее оптимальные направления для стран Центральной Азии

В статье обосновывается необходимость региональной интеграции для стран Центральной Азии и, учитывая экономический потенциал региона, выделены её основные стратегические направления. Только единая Центральная Азия может дать достойный ответ на угрозы и вызовы глобализации и получить достойное место в мировой арене.

Ключевые слова: глобализация, региональная интеграция, ресурсный потенциал, транзит, миграция, единое экономическое пространство, международное сотрудничество.

XXI ғасырдың басынан бастап аймақтық экономикалық интеграция әлемдік шаруашылық дамуының ерекше белгісіне айналды. Дүние-жүзінің түрлі аймақтарында интеграция кең етек жаюда. Жаһандану үдерісі экономика-

лар бәсекесінің күшеюіне алып келді, бұл өз кезегінде елдердің экономикалық күш-жігерлерін біріктіруіне итермелейді. Іс жүзінде бүкіл әлем түрлі аймақтық топтардың жиынтығынан тұрады. Аймақтық интеграция бұл бір аймақта

орналасқан түрлі елдердің ұлттық шаруашылық жүйелерінің бірігуін және аймақтық топтардың қалыптасуынан көрініс табады. Оның негізінде елдер арасындағы сауда және инвестициялық өзара байланыстарды нығайту жолындағы кедергілерді жою мақсатында ұлттық шаруашылық жүйелердің өзара ықпалдасу деңгейінің тереңдеуі жатыр [1].

Аймақтық интеграция үдерісінің айқын мысалы ретінде мынадай әлемдік интеграциялық үлгілерді айтуға болады: ЕҚ, НАФТА (Еркін сауда жөніндегі солтүстікамерикалық келісім), МЕРКОСУР (Оңтүстік жартышар елдерінің жалпы нарығы), АСЕАН және басқа да топтар.

Орта Азия (ОА) елдері (Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстан) үшін ағымдағы онжылдық шешуші рөл атқару қажет, себебі олар өз егемендіктерін сақтай отырып әлемдік шаруашылық жүйесіне интеграцияланудың тиімді жолын таңдай алады, болмаса дамыған елдердің трансұлттық корпорациялары үшін шикізат көзі болып қалып қоюы әбден ықтимал.

ОА аймағындағы интеграциялық үдерістер ол әлеуметтік өмірдің интерұлттандырылуымен, елдердің өзара тәуелділік деңгейінің өсуімен және қатысушы-мемлекеттердің ұлттық мемлекеттіліктерін, қауіпсіздіктерін бекітудегі және жаһандық қауіп-қатерлерге төтеп беру қажеттіліктерімен байланысты халықаралық қатынастар жүйесіндегі жаһандық үдерістердің салдары болып табылады. Аталған мақсаттарға қол жеткізу, ең алдымен, ОА елдерінің аймақтық ынтымақтастығының нәтижелі дамуына тәуелді.

ТМД шеңберіндегі, сондай-ақ ОА аймағындағы интеграциялық үдерістердің басты бастамашысы Қазақстан болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев бірнеше рет ОА елдерін ресурстарын біріктіруге, жиынтық әлеуеті мен оның нәтижелері әлемдік экономикада мойындата алатын және халықтарымыз үшін жоғары өмір сапасын қамтамасыз ете алатын, тиімді және өзара байланысты экономикаларды құруға шақырды. Қазақстанның ОА мемлекеттерінің интеграциялық қауымдастығын құру мен оны жүзеге асыру бойынша бастамасы фундаменталды алғышарттарға – аймақтың тарихи, географиялық, саяси, экономикалық, мәдени, тілдік, діни ортақтықтарына негізделеді [2].

ОА аймағы елдерінің экономикасы жар-

ты ғасыр бойы бірыңғай одақтық халықтық шаруашылық кешенінің құрамдас бөлігі ретінде қызмет етіп келді. Кеңес одағының ыдырауы және шаруашылық жүргізу шарттарының түбегейлі өзгерісі – бұл мемлекеттердің тек бірігуі арқылы ғана шешімін табатын мәселелер жиынтығының кеңеюіне әкеліп соқты.

ОА елдерін саяси және экономикалық құрылымдарды реформалауды көздейтін өтпелі кезеңнің ортақ міндеттері байланыстырады. Бұл жағдайда олар үшін басты мәселе ортақ экономикалық мүмкіншіліктерді тиімді пайдалану мақсатында бірігудің жолдарын іздестіру болып табылады. Бұл елдер тек сыртқы саяси стратегияларын үйлестіру арқылы ғана өздерінің ұлттық қауіпсіздіктері мен экономикалық интеграцияны қамтамасыз ете алады.

ОА-ның негізгі стратегиялық экономикалық мақсаты – бірыңғай экономикалық кеңістікті, бірыңғай сауда-кедендік аймақты, бірыңғай валюталық одақты және бірыңғай экономикалық стратегияны қалыптастыру. Қазақстандық сарапшылардың пікірінше, ОА елдері ортақ тарихи тәжірибелері есебінен жеке мықты және тәуелсіз аймақ бола алатындай мүмкіншілігі бар, оның үстіне соңғы 500 жыл ішінде бұл аймақ әлемдік экономика үшін стратегиялық маңызға ие болды. ОА әлемдік нарықты құнды тауарлармен – мұнай және газбен, рудалық және ауыл шаруашылығы шикізатымен жабдықтап қамтамасыз етеді. Сарапшылардың пікірінше, бүгінгі жаһандану жағдайындағы бұл аймақтағы интеграция ОА мемлекеттерінің әскери-саяси және экономикалық тәуелсіздігіне апаратын ең тиімді жол болып табылады [3].

ОА аймағындағы қазіргі геосаяси жағдайға аймақтың экономикалық-саяси қауіпсіздігіне орта мерзімде белгілі бір ықпал етуге қабілетті бірнеше жаһандық сипаттағы үдерістер әсер етуде. Олардың ішінде мынадай үдерістерді атап өтуге болады:

– әлемдік деңгейде дамудың экспорттық-шикізаттық көздерінің сарқылу қаупі, ол энерготасымалдаушылар бағасының қымбаттауымен және оларды иемдену үшін күрестің ушығып кетуімен жалғасын табуға, бұл аймақтағы тауар, капитал және жұмыс күші нарығына әсер етіп қана қоймай, сондай-ақ ұлттық басқару жүйесінде қозғайды;

– мемлекетаралық бірігулер шеңберіндегі халықаралық қатынастардың әрі қарай поляри-

зациясы: бір жағынан, бұл Қытай мен Ресей қатысатын Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы (ШЫҰ) және Еуразиялық Экономикалық қауымдастық (ЕурАзЭҚ), екінші жағынан, аймақтағы өз позицияларын бекіту жөнінде күштерін нығайтушы батыстық құрылымдар – НАТО және ЕҚ;

– Қытай мен Үндістанның әлемдік экономикалық өсудің жаңа «локомотивтеріне» айналуы және олардың ОА аймағының дамуына елеулі әсер етуі;

– ОА елдері экономикаларының өсуін тежеуші факторлардың мәнінің жоғарылауы, олар дәстүрлі қиындықтармен қатар, жаңа аймақтық қауіп-қатерлермен, жекелей алғанда экологиялық мәселелермен байланысты;

– сауда және капиталдар қозғалысы саласында дибаланстың сақталуы, тіпті, оның күшеюі. Ол валюта бағамдарының ауытқуына және ұлттық экономикалар құрылымын қайта құруға алып келуі мүмкін;

– халықтарының жұмысбастылық деңгейінің төмендігінен туындайтын ОА аймағы елдерінен келетін миграция ағымының өсуі, ол Еуропа елдерін қоса алғанда басқа елдердің әлеуметтік жүйелеріне салынатын салмақты арттыра түседі;

– ОА елдерінің әлемнің жетекші державаларының мүдделерінің қақтығысу аумағында орналасуы және басқа да факторлар [4].

Аталған үдерістер әлі күнге дейін халықаралық қатынастардың даму болашағы үшін Орта Азия аймағында стратегиялық айқынсыздықтың сақталып отырғанын аңғартады.

Бүгінде ОА елдеріне Ресей, батыс (Америка), сондай-ақ шығыс (Қытай) және исламдық елдердің (Иран, Түркия, Пәкістан) ықпалы терең сезіліп отыр. Осыған орай, ОА елдері жан-жақты бағыттар бойынша интеграциялық даму саясатын ұстануда және бірнеше түрлі векторлы интеграциялық топтарға мүше болып табылады (1-кесте).

1-кесте – ОА елдерінің ынтымақтастық даму векторлары мен сәйкес интеграциялық ұйымдар

Даму векторлары	Интеграциялық ұйымдар
1. Еуразиялық кеңістіктің ресейлік даму векторы	Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД); Еуразиялық экономикалық қауымдастық (ЕурАзЭҚ).
2. Шығыстық (Қытай) даму векторы	Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы (ШЫҰ)
3. Исламдық интеграциялық даму векторы	Ислам конференциясы ұйымы (ИКҰ); Исламдық даму банкі (ИДБ); Экономикалық ынтымақтастық ұйымы (ЭЫҰ).
4. Интеграциялық дамудың еуропалық векторы	Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы (ЕҚЫҰ); Еуроатлантикалық әріптестік кеңесі (ЕАӘК); «Бейбітшілік үшін әріптестік» НАТО бағдарламасы; «Еуроодақпен Орта Азияны қолдаудың аймақтық стратегиясы» ЕҚ бағдарламасы; «Демократия және адам құқықтары саласындағы Еуропалық бастама» ЕҚ бағдарламасы.

Ескерту: [5] әдебиеттің мәліметтері негізінде автормен құрастырылған.

1-кестеде көрсетілген мәліметтерден ОА елдерінің сыртқы саяси қызметінде сыртқы әріптестердің неғұрлым көбімен ынтымақтастық орнатуға бағытталған, көпвекторлы даму саясатын жүргізіп отырғанын байқауға болады. Өзара ынтымақтастықтың әрбір саласындағы (экономика, саясат, қауіпсіздік) негізгі әріптес те әр түрлі, сәйкесінше, ол ұлттық дамудың басқа салаларында үстемдік рөлге ие емес.

Қазіргі таңда және жуық арадағы перспективада ОА-ның өзара тығыз байланысты

жалпы нарығының стратегиялық маңызы өз күшін жоғалтпайды. Тығыз экономикалық байланыстардың басымдықтары елдердің географиялық жақындығымен, біртұтас құрылған инфрақұрылымымен және минералды шикізаттық, жылу-энергетикалық, жер-су ресурстарын тиімді пайдаланумен байланысты. ОА Еуразия құрлығының орталық бөлігінде орналасқан. Аймақ территориясы Батыс пен Шығысты, Оңтүстік пен Солтүстікті байланыстыра отырып стратегиялық маңызы зор, басты-

сы, өте жоғары табиғи, экономикалық және еңбек әлеуетіне және сыйымды ішкі нарыққа ие. ОА елдері территория ортақтығымен қатар, ғасырлар бойғы бірлескен тіршілік тәжірибесімен және халықтарының экономикалық, саяси, мәдени-гуманитарлық байланыстарының біртұтастығымен өзара тығыз байланысты. 3,5 шаршы шақырымнан астам жерді қамтитын ОА аумағында 60 млн-ға жуық халық тұрады. Бұл жалпы ТМД халқының 20%-ын құрайды. Ауқымды территориясы, энерготасымалдаушылардың және басқа да стратегиялық ресурстарының бай қоры және мықты ауыл шаруашылық әлеуеті экономикадағы және геосаясаттағы маңызды ролін көрсетеді.

Аймақ елдерін интеграциялық бірігуге итермелейтін негізгі факторлардың бірі – ортақ ресурстық әлеует. ОА табиғи ресурстарға өте бай аймақ болып табылады. ОА аймағында энергетикалық ресурстардың, газдың, уранның, қара, түсті және сирек кездесетін металдардың көп қоры шоғырланған. Көмір өндіру көлемі бойынша әлемде 10-орынды, электр энергиясын өндіру жөнінен 19-орынды алады. Алтынның жиынтық өндірісі бойынша (Өзбекстан – 90 т, Қырғызстан – 24, Қазақстан – 18,9 т) 9-орынға ие.

Сондай-ақ ОА аймағы әлем экономикасында жер көлемі жөнінен 10-орынға ие (Қазақстан – 19,4 млн. га, Өзбекстан – 4 млн. га, Қырғызстан – 1,4 млн. га; Тәжікстан – 0,9 млн. га). Жеміс-жидек және бау-бақша өндірісі бойынша – 16, мақта өндіруден – 5, мүйізді ірі қара малдың саны жөнінен – 20 орынды иеленеді [6].

ОА мемлекеттерінің орналасу жағдайы да оның Азия құрлығындағы геостратегиялық маңызын көрсетеді – аймақ елдері арқылы маңызды жер және әуе коммуникация жолдары өтеді. Аймақ энергетикалық ресурстарға (Каспий теңізі – өзінің мұнай және газ қорымен), тау-кен шикізатына және бағалы металдарға өте бай.

ОА елдерінің аймақтық интеграциясына түрткі болатын осындай орасан зор тарихи, мәдени, діни, территориялық ортақтықтарын және табиғи-шикізаттық, экономикалық әлеуетін және ортақ стратегиялық мақсатын ескере отырып, ОА елдері үшін интеграцияның келесідей бес тиімді бағытын көрсетуге болады. Олар:

ОА елдерінің аймақтық интеграция құруы үшін стратегиялық маңызы зор бағыт аймақ елдерінің мемлекеттік қауіпсіздігін қорғауға

бағытталған интеграция болып табылады. Себебі ОА аймағы бірнеше жылдан бері әлемдік ірі державалар үшін экономикалық, саяси және әскери тұрғыдан стратегиялық маңызды аймақ екенін де ескеру қажет. Аймақ елдерінің өздерінің мемлекеттік шекараларын бекітуге бағытталған күш-жігерлеріне қарамастан, олар халықаралық терроризм, діни экстремизм және этникалық сепаратизм, наркотик пен қару-жарақтың заңсыз айналысы және заңсыз миграция секілді трансұлттық қауіп-қатерлер үшін ашық болып қала беруде. Мұндай жағдай ОА елдерінің ұлттық, экономикалық, мемлекеттік қауіпсіздігіне тікелей қауіп төндіреді және бұл елдердің өз қауіпсіздіктері үшін халықаралық ынтымақтастықты, аймақтық бірлікті күшейтуге мәжбүрлейді.

Келесі бағыт – бұл энергетика. Бұл сала бойынша ОА елдері орасан зор әлеуетке ие. Гидроэнергетиканы қаржылық жағдайдың қиындығына қарамастан, Қырғызстан және Тәжікстан елдерінде дамытуға болады. Энергетика саласының Қазақстанда да даму болашағы зор, оған Екібастұз көмір бассейнін пайдалану жобаларын да қосуға болады. Бұл мәселе аймақтағы, сондай-ақ Үндістан, Қытай, Еуропа елдерін қоса алғанда, электр энергиясының тапшылығымен байланысты. Бүгінде Германия өз территориясында атом энергиясын өндіруден толықтай бас тартуды жоспарлап отырғаны белгілі. Бұл тиісінше электр энергиясын сырттан тасымалдау қажеттілігін туындатады, ал әзірге Германия және басқа да Еуропа елдерінің ішіндегі энергияның балама көздері электр энергиясымен толық қамтамасыз етуге қабілетсіз. Сондықтан да бір-екі жылдың ішінде энергетикалық саланың даму басымдылықтарын айқындайтын жаңа нысандардың құрылысы мен қаржыландырылуын үйлестіретін (бұл бағыт бойынша Еуразиялық даму банкінің тәжірибесі сәтті болды) нақты жоспар құрып, мемлекетаралық құрылым қалыптастыру қажет. Тек станциялар құрылысымен ғана шектеліп қоймай, сонымен қатар солар арқылы өндірілетін электр энергиясының қайда кететіндігін де нақты білу қажет. Ал бұл үшін ОА елдері арасында бірыңғай жүйе болуы тиіс. Бұл сала бойынша ортақ қызығушылық танытқан қатысушы-елдердің тұрақты және сенімді электрлік қамтамасыз етуге бағытталған бірлескен іс-әрекеттері ортақ энергетика нарығының

калыптасуы мен қызмет етуіне, электр энергиясы саудасының кеңеюіне қажетті жағдайлар жасайды. Мұндай ынтымақтастықтың сәтті үлгісі ретінде ТМД елдерінің энергетикалық жүйелерінің Латвия, Литва, Эстония және Монғолияның қатысуымен қатар жүргізген жұмыстарының ұйымдастырылуын айтуға болады [7].

Келесі маңызды бағыт – транзит. Қазіргі кезде әлемдік экономиканың негізгі ойыншыларын Қытайдан Еуропаға және кері бағытта қалайша жүкті тез жеткізуге болады және ресурстарды тасымалдаудың арзан жолы қандай деген сұрақтар мазалайды. Жапония, Қытай және Оңтүстік Корея ресурс тапшылығын терең сезінуде және транзиттік шығындарды үнемдеу жолдарын іздестіруде. Мұндай жағдайда ОА елдері өздерінің транзиттік әлеуетінің стратегиялық маңызын терең түсініп, оны тиімді жүзеге асыруға тырысу қажет. Қазіргі кезде көліктік жолдардың маңызын түсіне отырып, Қазақстан мен Тәжікстан жол құрылысын белсенді жүргізіп жатыр. 2008 жылы бекітілген ТМД елдері ынтымақтастығының басым бағыттарына сәйкес, көлік саласында халықаралық көлік жолдарын бірлесіп дамыту жөнінде келісімге қол қойылған болатын. Бүгінде әрбір елдің тарапынан қай жерге жаңа вагондар қою, қай жердегі теміржолдың жіңішке жерлерін кеңейту қажет екендігін анықтау үшін транзит жолдарының жағдайын сапалы түрде қайта бағалау жүргізіліп жатыр және де жаңа сипаттағы логистикалық шешімдер де ізделу үстінде. Бұл әрекеттердің барлығын үйлестіруші бірыңғай орган құрылғаннан кейін ғана бұл бағыттағы жұмыстардың жемісі анық көрінетін болады.

Төртінші стратегиялық бағыт – ауыл шаруашылығы және бау-бақша өнімдерін тиімді өткізу. Бұл салада ОА елдерінің әлеуеті өте жоғары. ТМД елдері кең сұранысқа ие ғаламдық қажеттіліктерді ескере отырып, ет және астық өнімдерінің көлемін ұлғайту жөнінде бағдарламалар қабылдаған. Бүгінде Қазақстан Бірыңғай экономикалық кеңістік шеңберінде Ресеймен бірге ортақ астық саясатын жүргізуде. Осындай саясатты үлгі ете отырып, Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстан арасында да бау-бақша өнімдерін (алма, жемістер, көкөністер) өткізудің тиімді жолдарын табуға болады. ОАның ТМД елдерін азық-түлік қауіпсіздігімен

біршама деңгейде қамтамасыз етуге әлеуеті жеткілікті.

ОА елдерінің интеграциясына себеп болатын өзекті бағыттардың бірі – су ресурстарын бөлу және оны қорғау. Су мәселесі, сондай-ақ аймақтағы қайшылықтардың бірі болып табылады. Негізгі мәселе – ортақ су ресурстарын пайдаланып отырған аймақ елдерінің арасында тұрақты мемлекетаралық келісімдердің жоқтығы. Су ресурстарын бөлу және судың ластануы, теңіздердің тартылуы секілді мәселелер Кеңес Одағы кезінде мемлекетішілік мәселе болып есептелетін [8].

Аймақтағы ең сулы және бірнеше елді сумен қамтамасыз ететін өзендердің ең ірісі Сырдария. Бірақ Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы бұл өзеннің суына қатысты мәселе жылда бас көтереді, әлі күнге дейін өз шешімін таппай келе жатыр. Келесі мәселе – Каспий теңізінің ластануы. Соның салдарынан жылына мыңдаған тонна балық уланып, қырылуда. Ал Арал теңізінің жағдайы бүкіл әлемге белгілі. Мұндай өткір мәселелер, ең алдымен, аймақ елдерінің бірлігін талап етеді. Бұл бағытта ОА елдерінің арасында су ресурстарын қорғау жөнінде ортақ келісім қажет және оның жүзеге асырылуын қадағалап отыратын аймақтық интеграциялық ұйым құрылуы тиіс.

ОА аймағында аталған бағыттар бойынша интеграциялық үдерістердің жүзеге асырылуына кедергі келтіретін бірқатар қайшылықтардың да бар екенін айту қажет. Олар:

Қабылданған шешімдерді жүзеге асыру механизмдерінің жоқтығы. Қабылданған шешімдердің көпшілігі орындалмай қалады және барлық құжаттар кеңес берушілік сипатқа ие және қатысушы-елдер тарапынан оны жүзеге асыруға деген қызығушылық төмен. Шешілмеген мәселелердің көптігі мен өзара келісілген әрекеттердің жоқтығы су ресурстарын тиімді пайдалану және көлік жүйесіндегі интеграциялық үдерістердің дамуын тежеп отыр.

Экономикалық даму деңгейлерінің әртүрлілігі. ОА елдерінің экономикасы түрлі деңгейде және түрлі жылдамдықтағы даму үдерісін байқатады. Бұл факторлар аймақтағы интеграцияның тежелуіне елеулі ықпал етеді. Өйткені интеграция үшін қатысушы-елдердің экономикалық даму және өсу деңгейлері шамалас болуы шарт. Салыстырмалы түрде ОА елдері арасында экономикалық даму қарқыны жөнінен Қазақстан

көшбасшылық танытып келеді. Сонымен қатар ОА елдері әртүрлі экономикалық жүйені ұстанады. Мысалы, Қазақстан ашық нарықтық экономикалық жүйені ұстанады, бұл сәйкесінше, елдің интеграциялық үдерістерге, халықаралық қатынастарға ашық екендігін көрсетеді. Ал Өзбекстан және Тәжікстан елдерінің экономикасы тұйық, бұл елдердің интеграцияға, жаһандану үдерісі үшін жабық екендігін білдіреді.

ОА мемлекеттері арасындағы өзара сауданың тиімсіз дамуы. ОА елдері экономикаларының төмен деңгейі және түрлі даму жолдарын таңдауы өзара сауданың нәтижесіз жүзеге асуына себеп болып отыр. Дегенмен де ОА елдері көптеген позициялар бойынша бірін-бірі толықтырушы болып табылады. Бұл ОА елдерінің өзара саудасында тауар номенклатурасын кеңейтуге мүмкіндік береді.

ОА елдерінің заңсыз миграциясы. Аймақтағы тұрақсыздықтың маңызды факторларының бірі халықтың заңсыз миграциясы және бұл аймақтағы өткір жұмыссыздық мәселесімен ушығып тұр. ОА аймағындағы Қазақстанның салыстырмалы түрдегі әлеуметтік-экономикалық жетістіктері, көшбасшылық жағдайы Тәжікстаннан, Өзбекстаннан және Қырғызстаннан жұмыс іздеп келетін заңсыз мигранттар үшін тартымды болып отыр. Дүниежүзілік банктің миграция жөніндегі есебі бойынша, Қазақстан мигранттарды қабылдау жөнінен 9-орынға ие, республикаға жылына 300-500 мың еңбек мигранты келеді [9]. Мұндай заңсыз мигранттар қазақстандық еңбек нарығында тұрақсыздық тудырып, жұмыссыздық мәселесін реттеуде айтарлықтай қиындықтар туғызады. Сарапшылардың пікірінше, мұндай жағдай халық табысының дифференциациясы деңгейінің одан әрі өсуіне, тіпті, әлеуметтік-саяси құрылыстың тұрақтылығына қауіп төндіріп, ОА елдеріне Ауғанстаннан келетін наркотик көлемінің шектен тыс ұлғаюына алып келуі мүмкін. Еңбек мигранттарының мәртебесін анықтау және бұл саладағы заңнамаларды реттеуді аймақ

елдері бірлесіп жүзеге асыруы тиіс. Алайда бүгінге дейін аймақ елдері арасында аталған сала бойынша ортақ саясат жоқ. Бұл мәселеге ОА елдері немқұрайлы көзқараспен қарағанды тоқтатып, оның кейінгі салдарын ескере отырып, өзара күш біріктіру арқылы мәселенің оңтайлы шешімін табу керек.

Жоғарыда аталған ОА елдерінің интеграциясына ықпал етуші факторларды, сонымен қатар оны тежеп отырған қайшылықтарды ескере отырып, ортаазиялық интеграцияның тиімді әрі жылдам дамуы үшін келесідей міндеттерді орындау қажет:

- интеграцияның ядросын, экономикалық трансформацияның және әлеуметтік реформалардың мазмұны мен сатыларын нақты анықтау;
- жоғарыда аталған интеграциялық бағыттар бойынша заңнамалық базаларды бір жүйеге келтіру;

- елдер арасында тауар, капитал және жұмыс күшінің еркін қозғалысын шектейтін кедергілерді жою;

- сыртқы саясаттағы басым бағыт ретінде өзара тығыз әрекеттестіктің, ынтымақтастықтың қажеттілігін мойындау;

- территориялық, тарихи, діни, мәдени және экономикалық ортақ құндылықтарды бірлесіп қорғау;

- қабылданған шешімдердің тиісті деңгейде жүзеге асырылуы үшін қажетті механизмдер құру.

ОА елдерінің аймақтық ынтымақтастығының нәтижесінен бәсекеге қабілетті экономикалардың құрылуы, аймақтағы тұрақтылықтың қамтамасыз етілуі, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасының көтерілуі және аймақтың әлемдік экономикаға тиімді интеграциялануы күтіледі. ОА елдері қазіргі жаһандану жағдайында әлемдік экономиканың ірі державаларының объектісі ретінде емес, қазіргі кездегі әлемдік геосаясаттың субъектісі ретінде қызмет етуі керек. Тек біртұтас Орта Азия ғана жаһандық қауіп-қатерлерді жеңіп, әлемдік аренада жоғары беделге ие бола алады.

Әдебиеттер

- 1 Примбетов С.Д. Международная экономическая интеграция в современном мире. – Алматы: Атамұра, 2003. – 504 с.
- 2 Исакаев И.Ж.. Евразийская интеграция как ответ вызовам глобализации // Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 2012. – № 11. – С. 149-154.
- 3 Назарбаев Н.А. Критическое десятилетие. – Алматы: Атамұра, 2003. – 240 с.
- 4 Морозов Ю., Макдермотт Р. Перспективы сотрудничества организаций и союзов в целях обеспечения стабильности

и безопасности в ЦА регионе: взгляды из Москвы и Лондона // Центральная Азия и Кавказ: Журнал социально-политических исследований. – 2008. – № 6(60). – С. 34-39.

5 Абдрахманова Г. Альтернативные проекты региональной интеграции с участием стран Центральной Азии: некоторые сравнения // Центральная Азия и Кавказ: Журнал социально-политических исследований. – 2008. – № 6(60). – С. 5-10.

6 Гусев Л. Процессы интеграции в центральной Азии // Интернет-журнал «Новое Восточное Обозрение». – 04.06.2011. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.journal-neo.com/node/6868>

7 Густов В.А. Взаимовыгодное экономическое сотрудничество как основополагающий фактор развития интеграционных процессов на евразийском пространстве // Евразийская экономическая интеграция. – 2012. – №2(15). – С. 37-42.

8 Смагулова Д.К. Интеграционные процессы в Центральной Азии: проблемы и перспективы // Евразийская экономическая интеграция. – 2012. – №4(17) – С. 115-120.

9 Карабаева З.М., Қарғаев Қ.А. Пост Кеңестік елдердің интеграциялық мәселелері. – «Қазіргі интеграциялық үрдістер: жана сапалы формалар» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. – Алматы, 2013. – 365-368 б.

References

1 Primbetov S.D. Mezhdunarodnaya ekonomicheskaya integraciya v sovremennom mire. – Almaty: Atamura, 2003. – 504 s.

2 Iskakov I.Zh. Evraziiskaya integraciya kak otvet vyzovam globalizacii // Evraziiskaya integraciya: ekonomica, pravo, politika. – 2012. – № 11. – С. 149-154.

3 Nazarbayev N.A. Kriticheskoe desyatiletie. – Almaty: Atamura, 2003. – 240 s.

4 Morozov Y., Makdermott P. Perspektivy sotrudnichestva organizacii i soyuzov v celyah obespecheniya stabil'nosti i bezopasnosti v CA regione: vzglyady iz Moskvy i Londona // Central'naya Aziya i Kavkaz: Jurnal social'no-politicheskikh issledovaniy. – 2008. – № 6 (60). – С. 34-39.

5 Abdrakhmanova G. Al'ternativnye proekty regional'noi integracii s uchastiem stran Central'noi Azii: nekotorye sravneniya // Central'naya Aziya i Kavkaz: Jurnal social'no-politicheskikh issledovaniy. – 2008. – № 6(60). – С. 5-10.

6 Gusev L. Processy integracii v central'noi Azii // Internet-jurnal "Novoe Vostochnoe Obozrenie". – 04.06.2011. / [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.ru.journal-neo.com/node/6868>

7 Gustov V.A. Vzaimovыgodnoe ekonomicheskoe sotrudnichestvo kak osnovopolagayushii factor razvitiya integracionnyh processov na evraziiskom prostranstve // Evraziiskaya ekonomicheskaya integraciya. – 2012. – №2(15). – С. 37-42.

8 Smagulova D.K. Integracionnye processy v Central'noi Azii: problemy i perspektivy // Evraziiskaya ekonomicheskaya integraciya. – 2012. – №4(17) – С. 115-120.

9 Karabayeva Z.M., Kargayev K.A. Post Kenestik elderdin integraciyaalyk maseleleri. – “Kazirgi integraciyaalyk urdister: zhana sapaly formalar” khalykaralyk gylymi-tazhiribelik konferenciya synyn materialdary. – Almaty, 2013. – 365-368 b.